

✦ مادران باید نمونه شخصیت و اخلاقی باشند که از آن تبلیغ کرده و می‌خواهند فرزندان شان آنچنان بار آیند.

پروفسور علم‌انسانی و مطالعات تربیتی

پرتال علم‌انسانی

تربیت و سازندگی دختران

تربیت اخلاقی

دکتر علی قائمی

فصل دهم

مباحث اخلاق. دامنه‌ای وسیع را در می‌گیرند. ملاحظه کنی که در این زمینه نوشته شده‌اند، سرفصلهایی که در این زمینه وجود دارند، بسیار و شامل مسائل مربوط به حیات فردی و جمعی و ضوابطی برای روابط آدمی هستند. توجه دادن به آداب و رسوم

اخلاق عامل مهمی برای رشد و تعالی دختران است و حتی فلاک رشد را باید در این امر جستجو کرد. اگر دختری فیزیک و شیمی نداند، چندان ناپسند نیست ولی اگر اخلاق و انسانیت نداشته باشد جای دلواپسی و نگرانی بسیار خواهد بود. بدون

«اخلاق» از ماده «خلق» به معنی «سجیه»، عادت، طبع و مروت است و هم خلق به معنای قوا و مجایای مدرکه‌ای که با بصیرت قابل درک باشد آمده است.^۲ آن را عبارت از فنی دانسته‌اند که پیرامون ملکات انسانی بحث می‌کند، ملکاتی مربوط به قوای نباتی، حیوانی و انسانی است، با این اهداف که فضایل آنها را از زوایا جدا می‌سازد.^۳

علم اخلاق ما را راهنمایی می‌کند که چگونه می‌توان از دو طریق علم و عمل، آن خلق خوب و جمیل را در نفس خود ملکه سازی و هم غرض ما از اخلاق، مجموعه موازین و معیارهای تعیین شده از روی شرع است که در امر سازندگی درونی انسان یکارمان آید و موجب رشد فرد گردد. حیات اجتماعی انسان بدون آن میسر نیست و از کودکی باید اخلاق و رفتار فرد به گونه‌ای ساخته شود که بتواند راه و مسیر شرافتمندانه‌ای را در پیش گیرد و عضوی مؤثر در جامعه‌اش باشد.

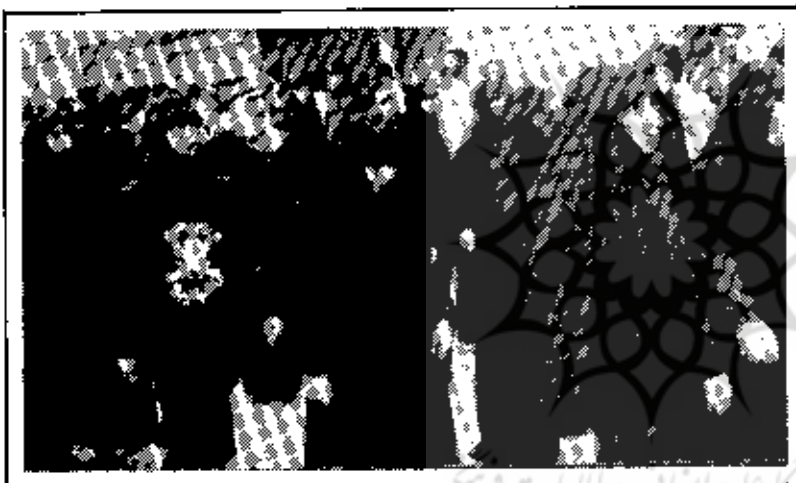
سرمایه اخلاق برای دختران

شاید هنوز خانواده‌هائی باشند که سعادت دختران خود را تنها در کسب علم و مدرک تحصیلی می‌دانند. همه سعی خود را در توجیه آن می‌کنند که تمرات درسی و معدلش در سطح بالائی باشد غافل از آنکه رشد به‌هنگامی رشد بحساب می‌آید که با اخلاق همراه باشد.

در تربیت ما اصل این است که دخترانی سالم و عقیف، دارای فضایل و ملکات اخلاقی بیرونییم زیرا آنچه جریخ زندگی سعادت‌مندان را درست می‌گرداند، اخلاق سالم است. زن هرگز نباید فراموش کند که آزاد شدن او فقط از حیث اخلاقی باید باشد و او جز اصلاح نسل و تصفیه خانواده و تعالی دادن نژادهای آینده

* اگر دختری فیزیک و شیمی نداند، چندان ناپسند نیست ولی اگر اخلاق و انسانیت نداشته باشد جای دلواپسی و نگرانی بسیار خواهد بود.

* اخلاق ریشه در فطرت آدمی دارد و بدین خاطر آموزش و القای آن بردل می‌نشیند و تحمل آن برای متربی دشوار نیست.

دانشن علم فیزیک و شیمی می‌توان ادامه حیات داد ولی بدون اخلاق چنین ادعای ممکن نیست. به همین دلیل:

صفات حمیده و اخلاق پسندیده در آئین مقدس اسلام عالیترین سرمایه افتخار و شرف اجتماعی شناخته شده است و سجایای اخلاقی و صفات انسانی رمز کامیابی و موفقیت و بهترین وسیله سازگاری اجتماعی است.^۴ والدین و مربیان باید بینی از هر چیز دختران خود را به این صفات پرورده و تجهیز نمایند.

ایجاد عادات و ملکات فاضله و همه آنچه که بنحوی در ایجاد رشد و انسانی ساختن رفتار و جهت دادن اوبه سوی کمال بینهایت مطرح هستند، در بحث اخلاقی قابل ذکرند و کلاً علم اخلاق از شعب حکمت عملی و دانش نیک خویشها و تدبیر انسان برای نفس است.^۵

در تربیت اخلاقی بخشی از آن متوجه جهت دادن انسان به سوی ارزشهاست و غرض ما از ارزش. عبارت از آن مسأله اخلاقی است که از فداستی و قدرویهایی مقدس و برآزندگی لیاقت و استحقاق

برخوردار باشد. به عنوان نمونه ارزشهایی که باید به فرد منتقل شود، از ارزشهای زیر نام می‌بریم:

ارزش منش شامل فضایل شخصی و اجتماعی مثل عدالت، نیکخواهی، انضباط و... ارزش فیزیکی چون بازی و حرکت و ورزش، ارزش عقلی مثل معرفت، کنجکاوی، حقیقت‌طلبی، ارزش دینی چون پرستش، اشاره، ایمان، ارزش اجتماعی مثل دوستی، خویشاوندی، زندگی خانوادگی، ارزش بدنی چون سلامت، لیافیت، زیبایی، ارزش اقتصادی مثل کار، تلاش، امید، و... که هر کدام از اینها از طریق آموزش‌ها و الفانات اخلاقی و نیز از طریق داستانها و ارائه عملکردها مؤثر و نافذ است.

ریشه‌های اخلاق

اخلاق ریشه در فطرت آدمی دارد و بدین خاطر آموزش و تلقای آن بردل می‌نشیند و تحمل آن برای مربی دشوار نیست. انسان با فطرت خدا آشنا بدنیا می‌آید و اگر فطرتش آلوده نگردد، بسوی خیر و خوبی و قدرت مطلق فراخوانده می‌شود.^{۱۰} به همین نظر است که فطرت او را باید زنده نگاهداشت تا بتواند او را تحت کنترل داشته باشد و جلوی نابسامانیها را بگیرد و هم وجدان او را باید بیدار نگاه داشت، تا او به خود آید.

به گفته «کارل» حسن اخلاق در عین حال با عقل و حسن جمالی و مذهبی بستگی دارد و از آنها ناشی می‌گردد و ما را در تشخیص خوب یا بد راهنمایی می‌کند و به انتخاب نیکی در مقابل بدی وامی‌دارد.^{۱۱} شک نیست که این حس در مواجهه و گاهی در تضاد با نظامات اجتماعی، از سیاست و اقتصاد و فرهنگ جامعه است. اگر آن عوامل با او همراه و هم‌خوان گردند و او را به ممارست در فضایل دعوت کنند، او به همان سو حرکت خواهد کرد و گرنه این خطر وجود

دارد که دختران از جاده عفاف خارج گردند.

توصیه‌های اسلام در امر نظارت اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر^{۱۲} و خواستاری این امر که از فرقه‌ای کسانی بروند و معالم دین را بیاموزند و در بازگشت آن را به دیگران تعلیم دهند.^{۱۳} و بالاخره اصرار در حفظ و پاک‌سازی جامعه و وجود ضوابطی برای روابط و برخوردها بخاطر حفظ همین اصالتها و ریشه‌هاست.

اهمیت اخلاق

زره اخلاقی، نیاسی است که باید برای قامت زن دوخته شود و او را در آن قرار دهد و با این زره است که می‌توان از نیش زهر آگین روزگار در امان ماند^{۱۴} و حسن اخلاق او کمتر از حسن بینایی و شنوایی او نیست، به گفته «کارل» «باید عادت کنیم تا بهمان دقتی که نور را از ظلمت و صدا را از سکوت می‌شناسیم، خوبی را از بدی نیز دهیم. وانگهی موظفیم که از بدی پرهیز و خوبی کنیم».^{۱۵}

اخلاق به مهمترین مسائل رفتاری و وظیفی دختران پاسخ می‌دهد و نقش همه‌جانبه‌ای را در رشد او بازی می‌کند. او نیاز دارد که سرمایه ایمان و اخلاق را یکجا داشته باشد تا به اتکای خدا روحی مطمئن و آرام و وجدانی پاک و ضمیری روشن داشته و با دلگرمی و امید پیش رود و در برابر پشامدها و حوادث زندگی و هم در مقابل شرور و مفاسد خود را نیاز و شخصیت معنوی خود را از دست ندهد.

اخلاق برای همگان و مخصوصاً برای دختران موهبتی است عظیم زیرا در سایه آن به گفته «کارل» آدمی تابع اصولی می‌شود و از اعمال ممکنه آن را که خوب و سودمند است، انجام می‌دهد و خویشش را از قید خودپسندی و بدخواهی می‌رهاند و هم اخلاق در آدمی حس تکلیف و وظیفه‌ای

ایجاد می‌کند.^{۱۶} همان امری که دختران ما بدان شدیداً نیاز دارند.

زمینه‌های سعادت برای خود و خانواده موفق گردند.

آینده دختران

از آنجایی که تشکیل خانواده و پرورش نسل شریف از اهداف بسیار مهم حیات زن است و عشق و محبت و اخلاق در این زمینه کارساز است، بگفته «لومبروزو» باید در این راه ملکات اخلاقی قوی و قوانین تربیتی نیرومند را برخورد تحمیل نماید...، نجابت، حجب و حیا را در خود پرورش داده و قلب و مغز خود را آماده مبارزه نماید.^{۱۷}

اوبیش از هرکس نیاز دارد خود را در لباس فداکاری و خدمت به نوع قرار دهد و طبق دستور اخلاقی زندگی نماید. او باید به همسر آینده‌اش نشان دهد که جامع همه گونه فضایل است تا زمینه برای عشق حقیقی و گرمی کانون فراهم شود. این نکته «اسماپلز» قابل ذکر است که:

«(اخلاق مرد، تحت نفوذ و تأثیر دائمی همسر او قرار گرفته است و طبیعت زن اگر فرومایه و پست باشد، اخلاق مرد هم به دنائت و پستی متمایل می‌شود و اگر طبع او نجیب و عالی باشد، روح مرد هم به جانب ارتقاء و تعالی می‌گراید.»^{۱۸} به همین نظر است که ما در اسلام این عقیده را در خود می‌پرورانیم که:

طولانی بودن دوران کودکی فرزندان انسان به علت ضرورت پرورش های اخلاقی و لزوم فراگیری صفات اجتماعی است... و دریافت این امر که چگونه با مردم بیامیزد، خود را با جامعه تطبیق دهد و از مزایای صفات اجتماعی برخوردار گردد.^{۱۹} این امر در همه اعصار ضروری و در عصر ما ضروری تر است، بدان خاطر که عوامل گمراه کننده و انحراف آمیز بسیار است و دختران باید نیکو ساخته و پرورده شوند و از همه جهت رشد یابند تا در آینده به ایجاد

عوارض سقوط اخلاق

سقوط اخلاقی سقوط انسانیت است، وصل به ذلت است، عامل انحطاط است. امیرالمؤمنین (ع) فرموده است: آنچه بسیار افرادی که عزیز و گرانمایه بوده‌اند و اخلاقشان آنها را ذلیل کرده است و چه بسیار افراد خوار و ذلیل که اخلاق آنها، ایشان را عزیز گردانیده است (رب عزیز اذله خلقه و رب ذلیل اعزه خلقه^{۲۰}).

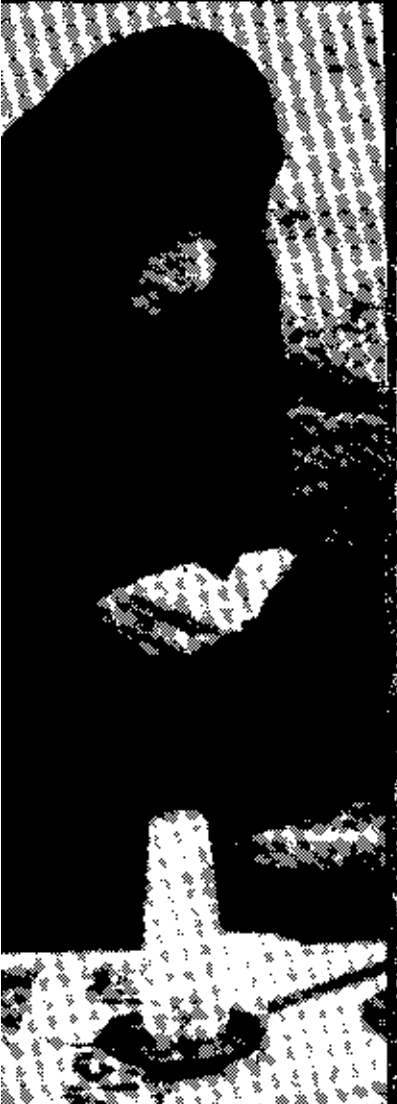
سقوط اخلاقی مخصوصاً در دختران زمینه را برای سقوط جامعه و گسترش امراض فیزی و معنوی فراهم می‌سازد. گشودن دریچه‌ای به روی افراد ناباب که جلوه‌ای از سقوط اخلاقی آنهاست، موجبات تحریک را در گرسنگان شهوت فراهم کرده و آنها را به دنبال خود می‌کشاند و در آن صورت مفاسد سر بر می‌آورند. بی بند و باریهایی که در برخی از جوامع بچشم می‌خورد، همانند زنگ های خطری هستند که در غرب به صدا درآمده و آن همه عوارض برجای گذاردند و در کشورهای جهان سوم، فردا به صدا در خواهند آمد.

بسیاری از عوارض درونی و بدبختیهای زندگی که باعث ناخوشی روحی و عصبی شده و گاهی منجر به جنون یا خودکشی می‌شود، معلول انحطاط اخلاقی و انحراف از سجایای انسانی است^{۲۱} و این امر در دختران جامعه بیشتر مشهود است و جلوه‌های آن را در کشورهای که بی بند و باری رواج دارد زیاد می‌بینیم.

در تربیت اخلاقی دختران

در تربیت اخلاقی دختران از دو جنبه و جبهه باید اقدام کرد:

۱ - در جنبه آراستن ها: در این زمینه سعی داریم دختران خود را به پاک، عفت،

ادب، مهربانی، خوش خدمتی، خنده بجا، سخن بموقع، قید در گفتار و رفتار و ادبیم و گام اول ما در این امر شناساندن خوبها از بدیهاست. آگاهی از هوابط اخلاقی، آداب معاشرت و انس، شیوه برخورد صحیح، داوری درست و اندیشیده، عفت، تقوا، سلامت روان، ملکه کردن فضایل، تحمل فراز و نشیب، غم و شادی، ثروت و تنگدستی، برای او اصلی است. باید ارزشی را به او آموخت که شخصیت او را بالا می برد و کیفیت رشد و جوانی او را (بسیوی مثبت) تغییر می دهد.^{۲۲}

۲ - در جنبه پیراستن و برهیز: باید دختر را از عادات یافتن به آنچه که سبب انحراف و لغزش، تزلزل در ارکان حیات خانواده، نابسامانی گانوش، ردیلت رفتار و دنیائت اندیشه است، بر حذر داشت. ریاکاری، بدبینی، خودپرستی، از بدترین مصاحبان دوران زندگی او بحساب می آیند و باید از میان برداشته شوند. خشونت، تندخویی، لجبازی، بی حوصلگی، برای دختران و زنان زشت و ناپسند بحساب می آیند و باید او را از آن صفات دور داشت. او باید دریابد که زیبایی واقعی زن در ملاحظت او نهفته است و این ملاحظت در هماهنگی خصایص ظاهر و باطن اوست، به شرطی که بر اساس هوابط فطرت و تأیید وجدان باشد.

خانواده و تربیت اخلاقی

خانواده های بیدار از لحظه هشیاری و توان ارتباط متقابل او (حدود ۴ سالگی) باید به پرورش اخلاقی او از طریق کنترلها و مراقبت ها اقدام کنند. طبق بررسیها از همان ماههای نخست، پایه های اخلاقی کودک بی ریزی می شود و در یکسالگی پدر و مادر بر حسب روش تربیتی خود یا انسانی به وجود آورده اند که قابلیت و استعداد هر نوع نظم و انضباط را دارد و یا به هیچ وجه دارای این حسن نیست.^{۲۳}

در تربیت اخلاقی آنها خانواده نقش مهم و اساسی دارد، بویژه در سنین دبستان و کودکی شیوه زندگی و رفتار اخلاقی والدین در کودک مؤثر است. از خانواده های خوب و ساخته شده دخترانی درست کار و عظیم پدید آمده اند که نسبت به زندگی بعدی خود احساسات عمیق و انسانی نشان داده اند. وحدت فکری والدین اصلی مهم در تربیت اخلاقی است و لیس والدین بدون صمیمیت و دوستی و عشق مشکل است بتوانند با اصول اخلاقی به تربیت کودکان بپردازند.^{۲۴}

هم چنین تأثیر مساعد خانواده در تشکیل اعتقادات و شخصیت فرزندان و اخلاق آنها و ظهور اراده و استعداد خلافه خود از عوامل مهم است، صمیمیت و دوستی آنها می تواند آنها را بسازد و بر عکس عادات بد و نادرستی در کودک حکایت از ضعف تربیتی خانواده دارد.

در این راه به توصیه بیامیر درباره نوجوانان و جوانان توجه می کنیم که زمینه پذیرش خیر در آنان وجود دارد و خوبها را زودتر بپذیرفته و به صفات انسانی زودتر منصف می شوند. او فرمود: علیک

بالاحداث فاتهم اسرع الی کل خیر.^{۲۵}

مادر و اخلاقی دختران

و بالاخره در امر تربیت اخلاقی دختران توقع رفتار مسئولانه از مادر بیشتر است. مادران باید نمونه شخصیت و اخلاقی باشند که از آن تسلیغ کرده و می خواهند فرزندان شان آنچنان بار آیند. زیرا غرور و افتخار دختر و نیز عمل او بر آن اساس است که در مادر می بیند.

دختر در سنین ۶-۱۲ بنا مادرش همانندسازی می کند و خود را در نقش زنی قرار می دهد که می خواهد شوهری داشته باشد. این همانندسازی ممکن است بر دختران چنان مؤثر واقع شود که اهداف آنها

برای ازدواج و بچه دار شدن مثل مادران شان با میل به داشتن شعل ترکیب شده و موقتاً به تمویق افتاده یا ترک شود.^{۲۶}

بدین سان نقش مادر بسیار اساسی و مهم است، رفتار غیر مسئولانه، برخورد سطحی و غیر اخلاقی آنها عقوبت آور است. مادران به ویژه در حضور دختران باید قادر باشند که اخلاق و نزاکت را رعایت کرده و به کنترل رفتار و احساسات بپردازند.

• بی نوشتها

۱- النجد

۲- سفینه البحار، ماده خلق

۳- ترجمه البزاج، ج ۲، ص ۲۹۷

۴- همدان مأخذ، ص ۲۰۰

۵- راه نوح، ج ۲، ص ۲۱۸

۶- جوان، فلسفی، ج ۱، ص ۱۲

۷- فرهنگ مین

۸- همان مأخذ

۹- روان شناسی، شعاری، ج ۱، ص ۳۷۶

۱۰- اسلام شناسی (شهبه بنش و...)، ص ۱۵۲

۱۱- راه و رسم زندگی، ص ۱۳۹

۱۲- سوره آل عمران، آیه ۱۱۰

۱۳- سوره توبه، آیه ۱۲۲

۱۴- هنر زندگی، ص ۱۲

۱۵- انسان موجود ناشناخته، انکیس کاپل، ص ۹۹

۱۶- همدان مأخذ، ص ۱۳۹

۱۷- روان شناسی زنده، ص ۱۰۸

۱۸- اخلاق، اسماعیل، ص ۴۳۸

۱۹- جوان، فلسفی، ج ۲، ص ۷۳

۲۰- سفینه البحار، ماده خلق

۲۱- کودک، فلسفی، ج ۱، ص ۱۹۲

۲۲- بلوغ، مورس دابس، ص ۱۲۱

۲۳- ما و فرزندان، ص ۲۵۹

۲۴- روان شناسی، کورتکف، ص ۱۷

۲۵- روضه کافی، ص ۹۳

۲۶- حلاصه روان پزشکی، ص ۹۲

